

Zueras, Pilar; Blanes, Amand & Esteve, Albert (2024). «Envelliment de la població de Catalunya. Escenaris de discapacitat i dependència» en *Construïm futurs sostenibles. Estratègies per afrontar el repte demogràfic*. Col·lecció Serveis Socials. Generalitat de Catalunya. pp. 11-27

CONSTRUÏM FUTURS SOSTENIBLES

**Estratègies per afrontar
el repte demogràfic en l'atenció
de cures de llarga durada**

Envelliment de la població de Catalunya. Escenaris de discapacitat i dependència

Pilar Zueras Castillo¹, Amand Blanes Llorens² i Albert Esteve Palós³

RESUM

L'article analitza les dinàmiques demogràfiques i la demanda creixent de cures a Catalunya, amb una població que supera els 8 milions i l'expectativa d'augment i sobreenvelliment de la població gran. La complexitat familiar, la baixa natalitat i la diversitat d'orígens de les persones grans complicaran aquesta demanda. Malgrat l'evolució educativa i tecnològica favorable, els canvis familiars i socials qüestionen el model tradicional de cures familiars.

Per afrontar el repte demogràfic, els autors aposten per promoure l'autonomia en la vellesa, reduint la discapacitat i la dependència de les persones

¹ Doctora en Demografia i investigadora al Centre d'Estudis Demogràfics. La seva recerca se centra en l'estudi de la salut, l'envelliment i la cura de les persones grans.

² Centre d'Estudis Demogràfics.

³ Centre d'Estudis Demogràfics i Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

amb discapacitats mitjançant millores en salut, adaptacions tecnològiques i serveis assistencials.

PARAULES CLAU

Demografia, projeccions, envelliment, discapacitat, dependència.

Introducció

La població catalana ha superat recentment els vuit milions d'habitants i gairebé un de cada cinc habitants té més de 65 anys. Tenint en compte la inèrcia demogràfica i l'envelliment de les generacions que van néixer durant el *baby-boom*, es preveu que aquest segment de població passarà del milió i mig actual als dos milions i mig l'any 2050. A més, aquest grup poblacional estarà més envellit, de manera que tensionarà encara més el sistema de benestar i augmentarà la demanda de cura de llarga durada quan les generacions plenes arribin a edats més avançades. No obstant això, la vellesa d'aquestes generacions serà diferent de la que viu actualment la gent gran. Cada cop arriben generacions més instruïdes a l'edat de jubilació. L'educació té un efecte durant el curs de vida que es reflecteix, entre d'altres, en els recursos econòmics i en l'estat de salut amb què s'envelleix. Les formes familiars i residencials també es modificaran, atès que hi ha un increment de persones que viuen soles, ha augmentat la infecunditat i s'ha reduït el nombre de fills de generació en generació. Alhora, la població gran serà més diversa pel que fa als recursos familiars i als orígens. Com influiran les dinàmiques demogràfiques en la demanda de cura de llarga durada?

En aquest article presentem l'evolució de diversos fenòmens i dinàmiques demogràfiques que tenen relació amb el context demogràfic actual i que expliquen la seva inèrcia futura. Descriuim el escenari demogràfic que dibuixen les projeccions vigents de la població catalana i, a partir de l'escenari mitjà, analitzem l'impacte de l'envelliment en la demanda de cures. Dimensionem la possible demanda de cura i plantejem escenaris en què pot disminuir en funció de les diferents evolucions de la discapacitat i la dependència. A les reflexions finals presentem alguns dels reptes que la dinàmica

demogràfica planteja sobre la demanda de cura i la planificació dels serveis socio-sanitaris.

Creixement i envelliment de la població

Una persona de cada milió d'habitants del planeta viu a Catalunya. De manera relativament inesperada, Catalunya ha superat els vuit milions d'habitants a finals de 2023. Aquest llindar demogràfic no s'havia anticipat a les projeccions de població de fa vint anys. A excepció dels anys posteriors a l'explosió de la crisi econòmica i financera del 2008, la població catalana ha experimentat un creixement vertiginós, amb un increment d'1,8 milions de persones al llarg d'aquest segle.

Els dos motors demogràfics de l'evolució de la població són el creixement natural i el creixement migratori (gràfic 1). Al llarg del segle XX, Catalunya va experimentar canvis significatius en les taxes de natalitat i mortalitat, que es reflecteixen en els saldos positius de creixement natural. En les primeres dècades, la natalitat i la mortalitat eren relativament altes, per la qual cosa el creixement natural va ser moderat. En destaquen les caigudes excepcionals provocades per l'elevada mortalitat durant la pandèmia de 1918, l'anomenada "grip espanyola", i durant la Guerra Civil (1936-1939), que també va tenir un impacte en la reducció de la natalitat. El creixement natural es recupera després de superar els anys de precarietat econòmica i social de la postguerra i s'intensifica en el tercer quart del segle, en què es produeix una reducció important de la mortalitat a totes les edats i una recuperació de la natalitat entre 1965 i 1975. A partir d'aquest moment es configura un model de baixa i tardana fecunditat que es caracteritza per una disminució del nombre mitjà de fills per dona (actualment se situa per sota d'1,2 fills per dona), per un augment en l'edat d'accés a la maternitat, que supera els 32 anys, i per un increment de la infecunditat, que se situa al voltant del 25% entre les dones nascudes el 1975 (Esteve et al., 2016).

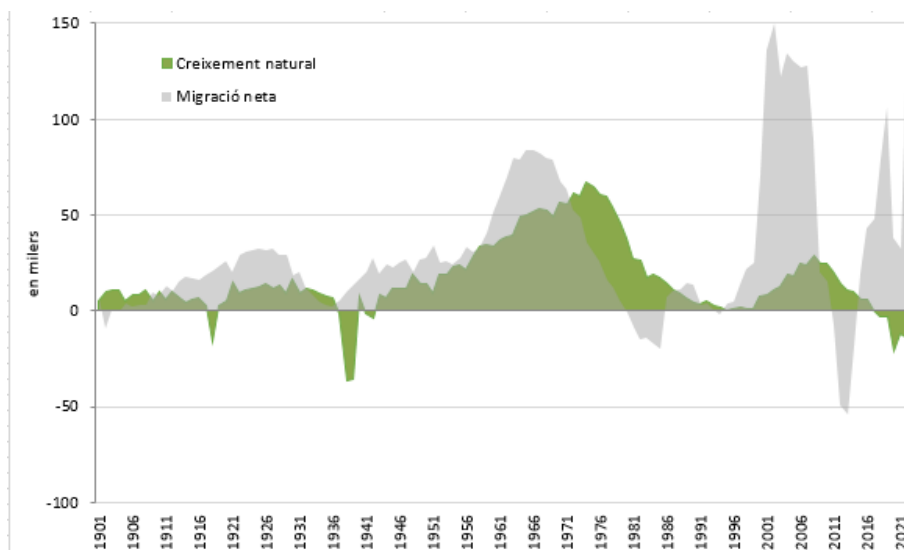
La tendència en el descens del nombre de naixements només es va revertir trenta anys més tard del primer *baby-boom*, a la primera dècada d'aquest segle, quan van ser mares les dones de les generacions més nombroses i, a més, van augmentar els naixements gràcies a la migració estrangera.

Però, des de 2018, a Catalunya cada any moren més persones de les que neixen i es preveu que continuï aquesta tendència a causa de l'envelliment de la població i a la persistència de la baixa natalitat. Per tant, si només depengués del creixement natural, ja fa uns anys que Catalunya hauria perdut població i continuaria decreixent.

En canvi, la població ha continuat augmentant amb un ritme intens, i això es deu al creixement migratori. La capacitat de Catalunya per atraure població no és una novetat. Les dues onades migratòries del segle XX, la de 1910-1929 i la de 1950-1976, van aportar respectivament 455 mil i 1,3 milions de persones. A les darreres dècades del segle passat, i coincidint amb l'impacte de la crisi del petroli en l'economia, els saldos migratoris amb la resta d'Espanya van esdevenir gairebé nuls. Això va provocar un estancament de la població que contrasta amb el creixement intens de les dues dècades anteriors. Els inicis del segle XXI van venir acompanyats de la gran onada migratòria internacional, que va contribuir en un 93% al creixement demogràfic d'aquell període. Poc després, la crisi econòmica de 2008 va tenir un saldo migratori negatiu perquè van davallar les entrades de població i van augmentar-ne les sortides. És a dir que una part de la població va retornar o va reemigrar al seu país d'origen i persones nascudes a Catalunya van emigrar a l'estranger buscant oportunitats (Domingo, 2016). En els darrers anys es produeix una recuperació notable de les arribades de l'estranger; l'any 2022 s'assoleixen saldos migratoris d'una magnitud similar als de principis de segle. Sense les migracions d'aquest segle no s'entendria l'evolució demogràfica del país, ni tampoc la cultural, social o econòmica.

Aquestes dinàmiques demogràfiques es reflecteixen en l'estructura i en la composició de la població catalana actual. Dels vuit milions d'habitants, uns cinc milions han nascut a Catalunya, 1,2 milions a la resta d'Espanya i 1,8 milions a l'estranger. Dels nascuts a Catalunya, molts són descendents de persones arribades en les successives onades migratòries. Si ens fixem també en l'origen dels progenitors, només el 34% de la població actual ha nascut a Catalunya de pare i mare nascuts a Catalunya. Per tant, la població catalana és majoritàriament fruit de la immigració, sigui directament perquè ha nascut a la resta d'Espanya o a l'estranger, o indirectament perquè un o dos dels progenitors és forà, és a dir que ha nascut fora de Catalunya.

Gràfic 1. Components del creixement de la població. Catalunya 1901-2022

Font: elaboració del CED a partir de dades de l'INE i de l'Idescat.

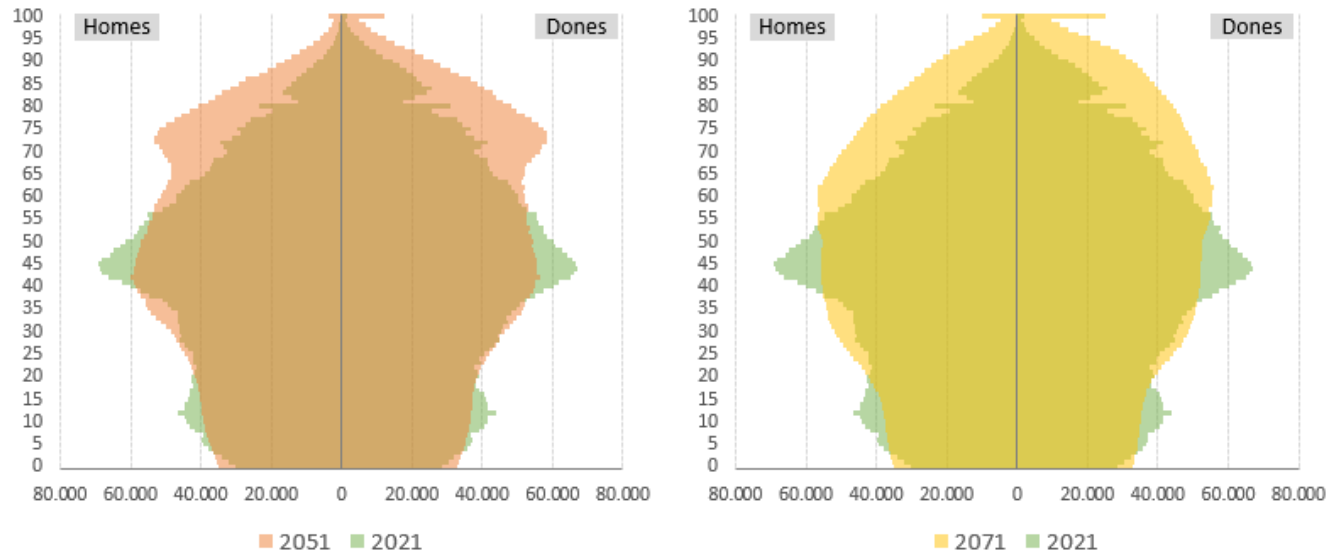
Què es preveu de cara al futur? L'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) elabora periòdicament escenaris de futur de la població catalana, de l'estructura per edats i de la distribució territorial. En les projeccions vigents i en l'escenari mitjà, es preveu que es mantindran les millores en la mortalitat. Es prolongarà la tendència observada en les darreres dècades fins a assolir, l'any 2070, unes expectatives de vida de 87 anys en els homes i de 91 anys en les dones. Alhora, es mantindrà un model de fecunditat baixa i tardana, amb una recuperació minsa de la fecunditat fins a arribar a 1,4 fills per dona. El creixement natural serà cada cop més negatiu a causa de l'increment de la taxa de defuncions per l'envelliment de la població, la recuperació minsa dels naixements degut a la baixa fecunditat i l'estabilitat en els efectius de mares potencials, és a dir de dones en edats reproductives. D'altra banda, el component migratori continuarà constituint el motor del creixement demogràfic, encara que la seva evolució presenta una elevada incertesa, tot i que s'estima que aportarà al voltant d'1,8 milions de persones a la població catalana durant les properes cinc dècades.

Segons aquests supòsits, la població de Catalunya continuarà creixent a mitjà termini, encara que a un ritme inferior al que s'ha observat durant les dues primeres dècades d'aquest segle, i es preveu una tendència a l'estabilització a llarg termini cap als 8,7 milions d'habitants.

Les previsions alternatives de l'Idescat dibuixen altres possibles escenaris, ja que preveuen un ventall d'evolucions potencial. L'escenari baix mostra la gran dependència de la migració com a motor del creixement demogràfic. Amb una fecunditat similar a l'actual i amb uns saldos migratoris positius però molt minsos, Catalunya estaria abocada en poc temps a una minva sostinguda de la població, fins als 6,5 milions d'habitants l'any 2071. Per contra, l'efecte d'una fecunditat més alta i d'uns saldos migratoris de més magnitud, com els de l'escenari alt, permetria que s'accelerés el creixement de la població, que superaria els 9 milions d'habitants l'any 2037 i els 10 milions l'any 2055.

El creixement demogràfic de Catalunya presentarà transformacions profundes en la seva piràmide de població. En bona mesura responen a la gran inèrcia de les estructures demogràfiques que es caracteritza pel desplaçament del perfil de la piràmide de generacions amb notables diferencials numèrics que són fruit de les oscil·lacions de la natalitat en les dècades precedents. Aquestes inèrcies s'observen clarament comparant la piràmide de població de 2021 amb la de 2051 de l'escenari mitjà de les projeccions de població vigents: a) el progressiu eixamplament de la seva cúspide a mesura que hi accedeixen cohorts nombroses que ara se situen en les edats adultes madures; b) la pèrdua de població en edats adultes centrals en arribar-hi cohorts nascudes en períodes de baixa natalitat que els fluxos migratoris no poden compensar totalment; c) la persistència d'una base estreta, ja que la recuperació de la fecunditat no es preveu que sigui suficient per compensar la davallada de la població en edat fecunda. A més llarg termini, a l'horitzó de 2071, la piràmide de població, a diferència de l'actual, es caracteritzarà per tenir menys fluctuacions en el seu perfil, ja que els efectius de les generacions nombroses s'hauran reduït per causa de mortalitat i les més joves hauran nascut en dècades amb una natalitat més estable, de manera que la piràmide adoptarà gairebé una forma cilíndrica en la seva base. En termes numèrics, i d'acord amb l'escenari mitjà de les projeccions vigents, en les properes cinc dècades el pes relatiu de la població de menys de 16 anys minvarà en tres punts percentuals (del 16% al 13% de la població total) i el de la gent gran augmentarà en 10 punts (del 19% al 29%).

Gràfic 2. Piràmides de població de Catalunya 2021, 2051 i 2071 (escenari mitjà).
2021 vs. 2051 i 2021 vs. 2071

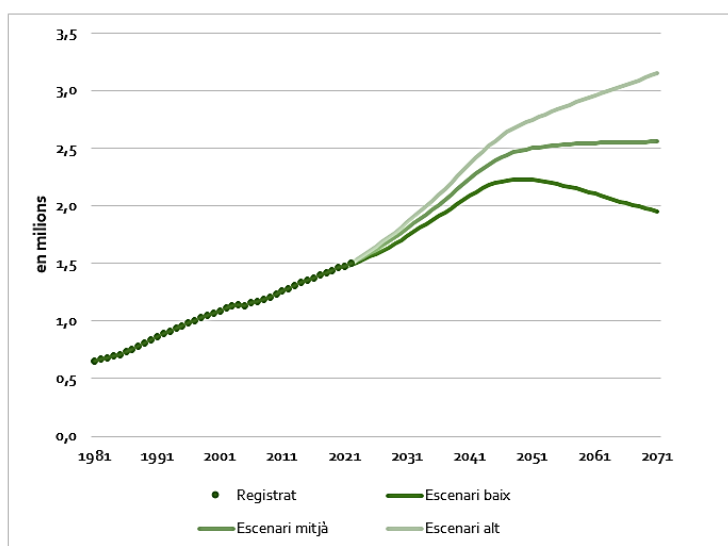
Font: elaboració del CED a partir de dades de l'Idescat. Projeccions de població 2021-2071.

Actualment, a Catalunya viuen un milió i mig de persones amb 65 anys o més, i es preveu que, fins a mitjans de segle, es mantindrà la tendència d'un creixement alt dels seus efectius a mesura que arribin a aquestes edats generacions més nombroses que, a més, es beneficiaran dels avenços futurs de la longevitat. A mitjans d'aquest segle se superaran els 2,5 milions de perso

nes d'aquestes edats, és a dir, un milió més que en l'actualitat. Fins i tot en un escenari de menys avenços de la longevitat i de migració més baixa, se superarien els 2 milions a mitjans de segle. Però, amb més migració i una longevitat més avançada, els contingents de gent gran se situarien al voltant dels 2,7 milions (gràfic 3).

Els creixements superiors dels efectius de gent gran durant la primera meitat d'aquest segle que es donen en tots els escenaris demogràfics reflecteixen que es tracta d'un fenomen estructural que està relacionat amb l'actual configuració per edats de la població catalana. A més llarg termini, a mesura que s'extingeixin les cohorts nombroses, les migracions futures i els avenços de la longevitat siguin cada cop més determinants, i hi haurà evolucions i xifres més contrastades entre escenaris. En paral·lel, es produirà un sobreenvelliment del col·lectiu de gent gran i es preveu una eclosió de la població nonagenària i centenària, que es multiplicarà per quatre en les properes cinc dècades, fins a assolir una xifra propera a les 390 mil persones l'any 2071.

Gràfic 3. Projeccions de la població de 65 anys i més a Catalunya fins al 2071

Font: elaboració del CED a partir de dades de l'Idescat. Projeccions de població 2021-2071.

De cara al futur, un aspecte clau serà l'extensió i la intensificació del procés d'envelliment de les estructures demogràfiques en el conjunt del territori, que ja es farà palès a mitjà termini. L'any 2021, en 24 comarques de Catalunya el pes relatiu de la gent gran era inferior al 20% de la població i en 5

comarques aquest pes superava el 25%, mentre que, per a l'any 2046, s'estima que només en una comarca serà inferior al 25% i en 24 sobrepassarà el 30% (gràfic 4).

Els increments més alts dels efectius de gent gran es donaran en els territoris que actualment tenen estructures demogràfiques menys envellides. Són territoris que tenen un pes relatiu important de la població en edats adultes, en bona mesura fruit de la recent immigració estrangera, els quals, en els propers anys, veuran com aquestes generacions arriben progressivament a les edats madures i avançades.

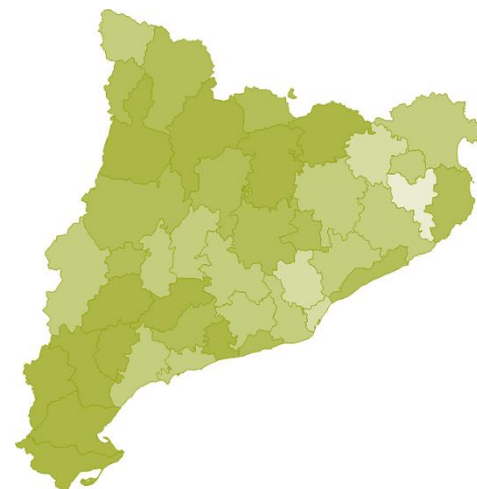
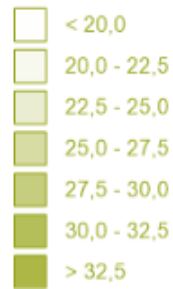
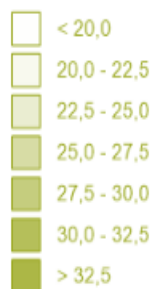
El litoral i la Regió Metropolitana de Barcelona, excepte el seu nucli central, concentraran els increments superiors de població de 65 anys i més, mentre que, en els territoris que actualment estan més envellits, els increments seran moderats o fins i tot de caràcter negatiu en alguns indrets. A tall d'exemple, en l'àmbit territorial metropolità —sense considerar la ciutat de Barcelona—, es preveu que la població de 65 anys i més augmentarà en 458 mil persones fins a l'any 2046, i superarà, així, el milió de residents d'aquestes edats, que representarà el 28,1% de la població davant del 18% de 2021.

Gràfic 4.

Pes relatiu de la població de 65 anys i més. **Comarques 2021**

Pes relatiu de la població de 65 anys i més. **Comarques 2046**

(escenari mitjà)

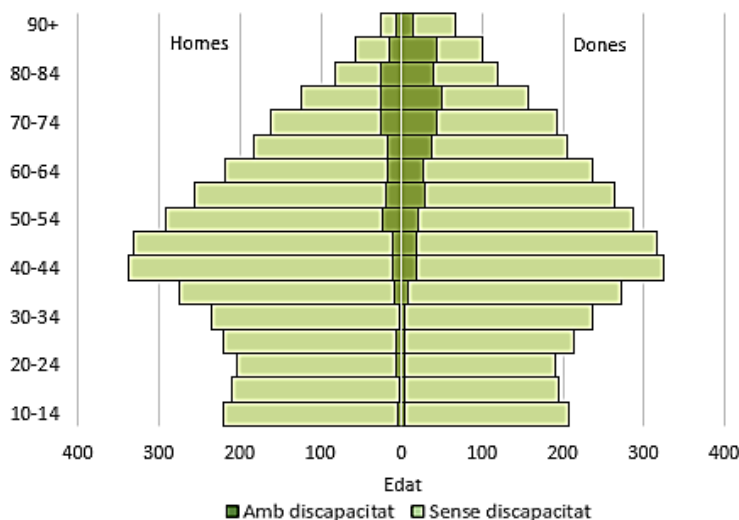

Font: elaboració del CED a partir de dades de l'Idescat. Projeccions de població 2021-2071.

Escenaris de discapacitat i dependència

Les projeccions demogràfiques dibuixen escenaris de creixements intensos de la població de 65 anys i més. Però caldria replantejar el concepte d'envel·liment, ja que els avenços en la longevitat i en la salut no han comportat que es reconsiderin els criteris que s'empren per quantificar-lo. Què significa tenir 65 anys avui o fa trenta anys? De la mateixa manera, què significa tenir 85 anys avui o d'aquí a trenta anys? La mateixa percepció que té la gent per definir una persona com a gran no es basa majoritàriament en criteris d'edat, sinó de salut o maneres de viure. Així, segons el baròmetre del CIS de 2018, entre la població espanyola de 18 anys i més, la salut és la principal raó per considerar que una persona és gran (48%), seguida de la manera de viure (21%) i, en tercer lloc, l'edat (12%). Però, com més s'avança en l'edat, més problemes de salut i discapacitat apareixen. L'any 2020, al voltant d'1 de cada 5 catalans i 1 de cada 4 catalanes de 65 a 79 anys manifestava tenir alguna discapacitat, mentre que entre la població de 80 anys i més se situava en el 33% dels homes i el 44% de les dones (gràfic 5).

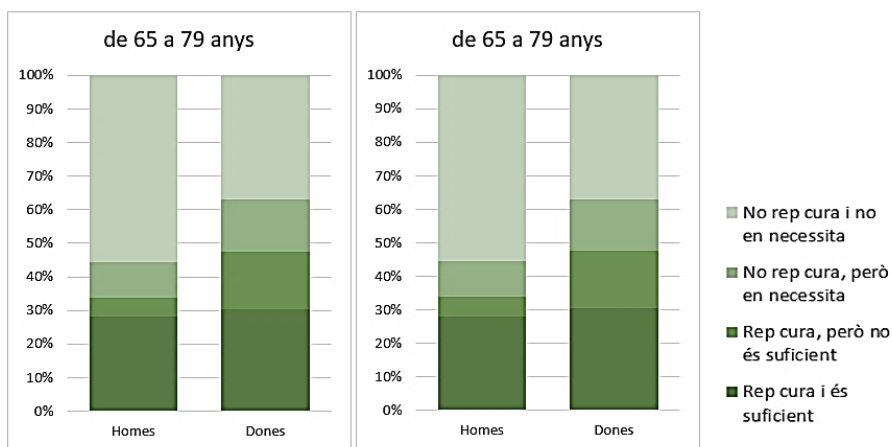
Gràfic 5. Piràmide de població amb discapacitat o sense. Catalunya 2020

Font: elaboració del CED amb dades de l'Enquesta de discapacitat, autonomia personal i situacions de dependència 2020 (EDAD 2020) de l'INE.

Un dels aspectes clau de cara al futur és la qualitat dels anys de vida, és a dir, cal preveure si els avenços de la longevitat comportaran una disminució de la morbiditat i de la discapacitat. Les dades de l'Enquesta de salut de Catalunya (ESCA) mostren en els darrers anys una estabilitat dels indicadors de discapacitat i d'autonomia personal entre la gent gran. D'acord amb el supòsit que, en les properes dècades, es mantindrà constant la prevalença de la discapacitat per sexe i edat, s'ha dut a terme una simulació de l'evolució futura de la població de 65 anys i més amb discapacitat. Aquesta simulació també considera el fet que no totes les persones amb discapacitat són dependents. Aquesta dada és important perquè el 56% dels homes i el 37% de les dones de 64 a 79 anys amb discapacitat manifesten que no necessiten cures, mentre que aquest percentatge se situa en el 22% entre la població de 80 anys i més en ambdós sexes (gràfic 6). Finalment, es considera també la població resident en institucions, que es pressuposa que requereix cures (Zueras i Ajenjo-Cosp, 2016).

Gràfic 6. Població amb discapacitat i necessitat de cura. Catalunya 2020

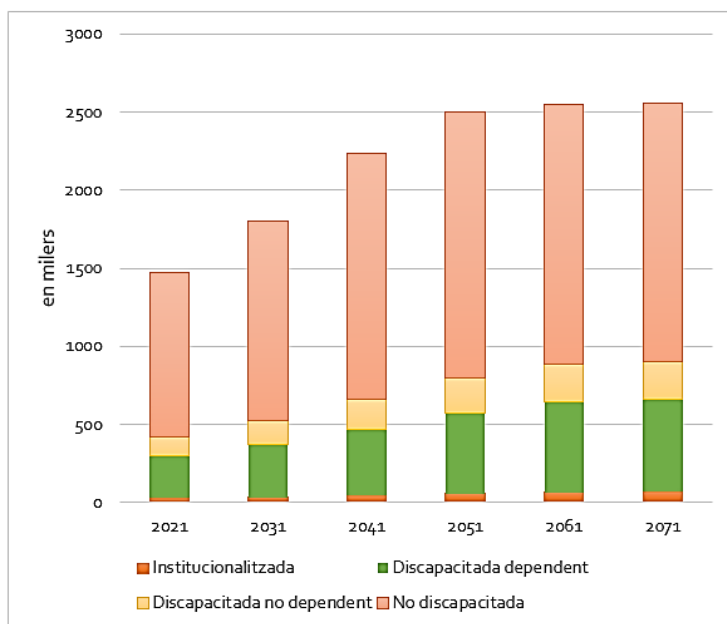

Font: elaboració del CED amb dades de l'Enquesta de discapacitat, autonomia personal i situacions de dependència 2020 (EDAD 2020) de l'INE.

Els resultats de la simulació mostren que, entre 2021 i 2051, es preveu que la població de 65 anys i més a Catalunya passi d'1,5 a 2,5 milions de persones, segons l'escenari mitjà de les projeccions de població (gràfic 7). L'any 2021, el 71% d'aquesta població vivia sense tenir cap discapacitat i el 8% no requeria cura malgrat que en tenia. El 21% restant és població gran amb discapacitat dependent que resideix en llars familiars o està institucionalitzada. Si s'assumeix l'evolució constant de la discapacitat dependent per sexe

i edat, l'any 2051 s'estima que unes 517 mil persones de 65 anys i més necessitaran cura, xifra que representa un increment del 92% en relació amb l'any 2021. En els vint anys següents, malgrat que hi hagi estabilitat en els efectius de gent gran, la demanda de cura continuarà creixent a causa del sobreenvelliment de la gent gran, ja que les generacions plenes tindran edats molt avançades. La xifra de persones amb dependència de 65 anys i més se situaria el 2071 en unes 660 mil persones, inclosa la població institucionalitzada. És a dir, una de cada quatre persones grans necessitaria cura.

Gràfic 7. Població amb discapacitat i necessitat de cura. Catalunya 2020

Nota: simulació feta a partir de l'escenari mitjà de les vigents projeccions de població de Catalunya de l'Idescat, en què es mantenen constants les taxes de discapacitat i les necessitats de cura per sexe i edat de l'Enquesta de discapacitat, autonomia personal i situacions de dependència 2020 (EDAD 2020) de l'INE, i de les proporcions de persones institucionalitzades del cens de 2021 de l'INE.

Font: elaboració del CED.

Les xifres anteriors parteixen del supòsit que, d'aquí a trenta o cinquanta anys, la gent gran tindrà el mateix estat de salut, discapacitat i dependència que avui en dia, però, alhora, les seves expectatives de vida hauran millorat. Sembla raonable esperar que, en les properes dècades, no només millorarà l'esperança de vida, sinó també els anys de vida saludable o lliure de discapacitat. Aquesta previsió no es deurà només als avenços sanitaris,

preventius o tecnològics, sinó també al mateix reemplaçament generacional, en què cohorts de persones en edats avançades hauran gaudit d'unes millors condicions de vida. A tall d'exemple, les desigualtats socials condicionen tant la morbiditat com la discapacitat i la mortalitat, de manera que l'esperança de vida i de vida saludable varien en funció dels indicadors socioeconòmics, com ara el nivell educatiu (Blanes i Trias-Llimós, 2021). L'expansió educativa de què s'han beneficiat les generacions plenes del *baby-boom*, i en especial les dones, ha tingut i tindrà un impacte positiu en aquests indicadors poblacionals.

Tot seguit plantejem escenaris de millora en les condicions de salut que permetrien modular l'impacte del factor demogràfic sobre les necessitats de cura de la gent gran (gràfic 8). Dit en altres paraules, quina seria la xifra de població dependent si es reduïssin les taxes de discapacitat amb dependència a un ritme de l'1% anual? i a un ritme del 2% anual? Òbviament es tracta d'exercicis de simulació amb supòsits molt favorables sobre l'evolució de la discapacitat, però que permeten quantificar quin hauria de ser el ritme de millora per compensar l'envelliment demogràfic. Amb una reducció de la discapacitat dependent de l'1% anual, la població dependent —sense considerar-ne la institucionalitzada— se situaria, l'any 2071, al voltant de les 361 mil persones, amb un màxim a mitjans de segle d'unes 383 mil persones, davant de les 270 mil de 2021. Si hi incloem la població institucionalitzada, l'any 2071 la dependència afectaria el 17% de la gent gran, dada que representaria tres punts percentuals menys que en l'actualitat. Un escenari molt favorable, en què la reducció fos del 2% anual, permetria compensar l'envelliment demogràfic a mitjà termini, amb unes xifres de dependents lleugerament superiors a les actuals fins a mitjans de segle i clarament inferiors en les dècades posteriors. En aquest supòsit, l'any 2071 les situacions de dependència afectarien només l'11% de la població de 65 anys i més.

Taula 1. Escenaris d'evolució de les necessitats de cura assumint millores dels nivells de discapacitat sense necessitat de cura. Catalunya 2021-2071 (en milers)

	2021	2031	2041	2051	2061	2071
Població 65+	1474	1805	2234	2500	2545	2559
<i>Mantenint les taxes de discapacitat amb dependència i institucionalització constants</i>						
Discapacitada	423	522	663	796	882	900
Institucionalitzada	28	35	45	56	65	68
Discapacitada dependent	270	334	425	517	583	593
<i>Reduint les taxes de discapacitat amb dependència</i>						
Discapacitat dependent a l'1% anual		302	349	383	391	361
Discapacitat dependent al 2% anual		274	286	285	264	220

Nota: simulació feta a partir de l'escenari mitjà de les vigents projeccions de població de Catalunya de l'Idescat, en què es mantenen constants les taxes de discapacitat i les necessitats de cura per sexe i edat de l'Enquesta de discapacitat, autonomia personal i situacions de dependència 2020 (EDAD 2020) de l'INE, i de les proporcions de persones institucionalitzades del cens de 2021 de l'INE.

Font: elaboració del CED

Reflexions finals

Sens dubte, la inèrcia demogràfica farà que augmenti la proporció i el volum de persones grans potencialment demandants de cura de llarga durada. Aquest fet inevitable comportarà un augment de la diversitat d'orígens de la població en edats avançades. Cal preveure que també s'incrementarà la complexitat familiar i que serà inferior el nombre de descendents, els quals potencialment podrien proveir de cura o suport als progenitors que ho necessitin.

Aconseguir que la població envelleixi amb més autonomia és un repte assoleble i mesurable. Reduir la taxa de discapacitat en general i la dependència entre les persones amb discapacitat ha de ser l'objectiu principal de la societat. Per això, no només és necessari promoure que es millori l'estat de salut

i la capacitat funcional i cognitiva a totes les edats, sinó que hi ha altres tipus d'intervenció que podrien millorar l'autonomia de les persones amb discapacitat. En aquest cas, les adaptacions de l'espai domèstic a la llar, una política d'habitatge públic o social, el desplegament tecnològic i la provisió de serveis assistencials de proximitat poden contribuir a preservar l'autonomia i a ajornar la dependència i la necessitat de cura de llarga durada que requereix assistència personal.

En aquest sentit, cal tenir en compte l'evolució favorable del nivell educatiu de les generacions que, per si sol, contribueix a millorar els indicadors poblacionals de salut i discapacitat. Igualment, la velocitat del desenvolupament tecnològic i la capacitat d'inversió en I+D afavoreixen que augmenti l'autonomia de les persones discapacitades. D'altra banda, els canvis familiars i socials que han protagonitzat les generacions que entren a la vellesa comprometen el model de filla cuidadora que encara continua vigent com un pilar important dins la solidaritat familiar i que facilita el benestar de les persones grans i molt grans. A això cal afegir-hi el repte de la diversitat d'orígens de la població que envelleix. Aquesta població immigrant té xarxes familiars i de suport reduïdes a Catalunya i sovint menys ingressos durant la vellesa per haver tingut una trajectòria laboral més reduïda o discontinua.

Referències

BLANES, A. i TRIAS-LLIMÓS, S. (2021). "Viure menys anys i en pitjor salut: el peatge de la població amb menor nivell educatiu a Espanya". *Perspectives Demogràfiques*, 24, 1-4.

DOMINGO, A. (2016). "Resiliència i estrès demogràfic a la Catalunya del segle XXI". *Perspectives Demogràfiques*, 2, 1-4.

ESTEVE, A.; DEVOLDER, D. i DOMINGO, A. (2016). "La infecunditat a Espanya: tictac, tic-tac, tic-tac!!!". *Perspectives Demogràfiques*, 1, 1-4.

ZUERAS, P. i AJENJO-COSP, M. (2016). "Persones grans institucionalitzades a Catalunya: quantes són i com són?". *Revista Catalana de Sociologia*, 31-2, 5-23.

- AGUILAR HENDRICKSON, M. (2024). "Los servicios sociales en su laberinto". *Zerbitzuan*, 81, 5-16 [en línia]. <<https://doi.org/10.5569/1134-7147.81.01>>
- ARLOTTI, M. i AGUILAR HENDRICKSON, M. (2018). "The vicious layering of multilevel governance in Southern Europe: The case of elderly care in Italy and Spain". *Social Policy & Administration*, 52 (3), 646-661 [en línia]. <<https://doi.org/10.1111/spol.12351>>
- ARRIETA FRUTOS, F. (2019). *El archipiélago del bienestar*. Catarata.
- CAUSAPIÉ LOPESINO, P. (ed.). (2011). Informe del Gobierno para la evaluación de la Ley de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las personas en situación de dependencia. Ministerio de Sanitat, Política Social i Igualtat.
- CERVERA MACIÀ, M.; HERCE SAN MIGUEL, J. A.; LÓPEZ CASASNOVAS, G.; RODRÍGUEZ CABRERO, G. i SOSVILLA RIVERO, S. (2009). Informe final del Grupo de expertos para la evaluación del desarrollo y efectiva aplicación de la Ley 39/2006, de 14 de diciembre, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las personas en situación de dependencia. IMSERSO [en línia]. <<http://riberdis.cedid.es/bitstream/handle/11181/3379/Informe%20final%20del%20grupo%20expertos%20para%20evaluación%20de%20Ley%20Dependencia.pdf?sequence=1&rd=0031920318853438>>
- COMISSIÓ PER A L'ANÀLISI DE LA SITUACIÓ DEL SISTEMA DE DEPENDÈNCIA (2017). Informe de la Comisión para el Análisis de la Situación actual del Sistema de la Dependencia, de su sostenibilidad y de los actuales mecanismos de financiación, para evaluar su adecuación a las necesidades asociadas a la dependencia. IMSERSO [en línia]. <https://imserso.es/documentos/20123/107766/inf_comision_analisis_20171006.pdf>
- CONSELL TERRITORIAL DEL SISTEMA PER A L'AUTONOMIA I ATENCIÓ A LA DEPENDÈNCIA. (2012). Evaluación de resultados a 1 de enero de 2012 sobre la aplicación de la Ley 39/2006, de 14 de diciembre, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las personas en situación de dependencia. Ministerio de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat [en línia]. <https://imserso.es/documentos/20123/107766/ield_2012.pdf/ef32b3cb-24c9-ca70-8b13-3ec372dd104a?t=1645447522885>
- RODRÍGUEZ CABRERO, G. (2004). "Protección social de la dependencia en España". *Documentos de trabajo de la Fundación Alternativas*, 44.

RODRÍGUEZ CABRERO, G. i MARBÁN GALLEGU, V. (2016). "La atención a la dependencia en una perspectiva europea: de la asistencialización a la cuasiuniversalización". A: Del Pino, E. i Rubio Lara, M. J. (ed.), *Los estados de bienestar en la encrucijada: políticas sociales en perspectiva comparada*. Tecnos, 317-340.

Rodríguez Cabrero, G.; Marbán Gallego, V.; Aguilar Hendrickson, M.; Huete García, A.; Jiménez Lara, A.; Martínez Buján, R.; Montserrat Codorniu, J.; Ramos Herrera, M. C.; Sosvilla Rivero, S.; Vilà Mancebo, A. i Zalakain Hernández, J. (2022). *Informe de evaluación del Sistema de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las Personas en Situación de Dependencia*. Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030 [en línia].

https://www.mdsocialesa2030.gob.es/derechos-sociales/inclusion/docs/estudio_evaluacion_saad_completo.pdf

RODRÍGUEZ CASTEDO, Á. i COBO GÁLVEZ, P. (ed.). (2005). *Atención a las personas en situación de dependencia en España*. IMSERSO [en línia].

<https://imserso.es/el-imserso/documentacion/publicaciones/documentos-interes/libro-blanco-atencion-personas-situacion-dependencia>

TORRENS, L.; RIUTORT, S. i JUAN, M. (2022). "Towards a New Social Model of the City". A: Heckmann, O. (ed.). *Future urban habitation: transdisciplinary perspectives, conceptions, and designs*. Wiley, 25-36 [en línia].

<https://doi.org/10.1002/9781119734895.ch1>

ZALAKAIN HERNÁNDEZ, J. (2023). *Revisió d'experiències internacionals i estatals d'innovació a l'atenció domiciliària*. Diputació de Barcelona [en línia].

https://llibreria.diba.cat/cat/livre/revisio-d-experiencies-internacionals-i-estats-d-innovacio-a-l-atencio-domiciliaria_68886